

Це було ще до того, як усе змінилося. Як часто траплялося, тато приходив з роботи зморений. Мама видавалася стомленою, як і він, і атмосфера за столом була не проста. Ми з тобою презиралися, стежили за маминими чи татовими словами, які могли б спричинити бурю. То була в нас майже гра — хто перший моргне, коли вважаємо, що та мить уже настала. У нашій кімнаті стояла банка з цукерками, і той, хто виграв, мав право взяти одну. Отак ми радо мирилися і, вкладаючись до ліжка, забували про те, що здавалося нам війнами дорослих. Сьогодні я воліла б почути їхній галас, мамине схлипування й побачити, як тато тікає від сварки під приводом прогулянки із псом. Сьогодні я хотіла б, щоб усе стало як колись. Поки від людського шалу не поповзла над нашою землею кривава імла.

Коли ти не повернувся, як бувало зазвичай увечері, я зрозуміла, що з тобою щось сталося, збагнула, що монстри вхопили тебе у свої пазури. Я помчала, насилу

зводячи дух і обіцяючи Богові, що назавжди повірю в нього, якщо помилилася й побачу тебе на шкільному дворі, самого на лавці, як бувало часом, коли день випадав тяжкий, або в медпункті, бо ти пошкодив коліно під час бійки. Минула дім пані Бланської, де були зачинені віконниці, потім побігла швидше. Пробігаючи попід руїнами будинку, де мешкав піаніст пан Зіллів, не змогла пригадати, скільки там було поверхів, сім чи вісім, і це страшенно мене розлютило. Як можна так швидко забути це... наче щасливі дні назавжди пішли в небуття.

1

Схиливши голову набік, Валентин дивиться на чоловіка. Коли він розглядає когось, то завдяки цій позі набуває цікавої перспективи, опиняється під кутом, що дає йому змогу ліпше бачити речі. Можливо, це тільки привід, щоб виправдати ранні таланти. У дев'ять років усе, що перевершує комп'ютер, кваліфікується саме таким чином. У Валентина ранній талант до шахів і до гри на піаніно, те саме в математиці, та найбільший хист – це його інтуїція; неймовірна здатність угадувати, що зараз у людини в голові. Єдине, у чому він серйозно відстає, – це мовлення. Вибіркова дитяча німота, тимчасова блокада, сказав лікар Заблонський його батькам, коли в шість років той іще не промовив жодного слова. Заблонський був пречудовий педіатр, він не належав до тих, що задовольняються гіпотетичною діагностикою, надто ж якщо проблема делікатна. Він вивчав усі можливі ознаки, дошукувався найменших кореляцій поміж симптомами і не соромився радитися з колегами. Скерувавши малого

пацієнта до фахівця з мовлення й надіславши його лікарняну картку неврологів, він дійшов чітких висновків. У дитини бездоганний слух, її інтелектуальний розвиток вищий за пересічний, а висновок МРТ підтвердив, що мозок цілком нормальний. Якби Валентин міг говорити, то запитав би Заблонського, що таке нормальний мозок. Принаймні мовчання не давало йому змоги ставити дурнуватих запитань.

Того ранку чоловік, що вдавав, ніби шукає крупи на полиці в супермаркеті, дуже дивно поведився. Валентин запрягнувся б, що той стежить за ним. Два тижні тому він помітив його на хіднику напроти диспансеру. Чолов'яга страшенно довго розпаковував жувальну гумку, а це ж було не таке вже і складне діло; ще підозріліше стало, коли Валентин порівнявся з ним: той сховав пакет у кишеню, не взявши жодної гумки. За кілька днів по тому йому здалося, ніби він упізнав чоловіка, коли той довго стояв на зупинці автобуса. Автобуси давно вже не ходять, усім це відомо, то чого там стояти? Так чи так, він був нетутешній, отой чоловік. Валентин знав тут майже всіх, мало які обличчя у кварталі були йому чужі. Треба було б поділитися своїм неспокоєм із сестрою, подумалося йому, але в Лілі й так чимало клопотів, та й, може, він просто вигадує. Валентин жив у своєму світі, який населяв уявними істотами, коли йому було нудно. Там одна за одною відбувалися надзвичайні пригоди, коли, наприклад, він нудьгував на уроці. Отак він подумав, щоб підбадьоритися, аж на думку йому спала важлива подробиця. Три дні тому він побачив двох інших

чоловіків, що стояли на тротуарі; не просто перед школою, а за двадцять метрів від воріт – із кожного боку. Від того спогаду серце його закалатало трохи дужче. Він зняв зі спини наплічник і дістав блокнот для фраз. То був зошит на спіралі, за допомогою якого він спілкується зі своїм оточенням. Бере перший-ліпший фломастер, який знаходить у кишені наплічника, і вдає, ніби складає список покупок. Пише кілька слів учительці математики (вона веде перший урок), укладає наплічник і, наче нічого не сталося, прямує до полиць, у глибину крамниці, де вишикувалися бляшанки з консервами. Крадькома зиркає назад, чи той чоловік не стежить за ним, тихенько штовхає задні двері крамниці й виходить. От що значить добре знати місцевість, як сказав би тато, якого він не бачив уже цілі місяці.

Опинившись надворі, він чимдуж біжить, звертає у провулок, прокрадається попід огорожею, якою обнесений вигін, і йде навпрошки, як робив завжди, коли трохи залежувався вранці у ліжку.

Валентин не затримується у шкільному дворі, проходить повз однокласників, не привітавшись із ними, заходить у стару цегляну будівлю й підіймається сходами. На другому поверсі на мить зупиняється, щоб подумати. Якщо він покаже те, що написав, то може видатися, буцімто йому кортить повернути до себе увагу. Не варто зчиняти гвалт через те, що запідозрив чоловіка, який задовго розривав пачку жувальної гумки, а потім трапився йому в крамниці, чи ще двох, які чогось зупинилися на тротуарі; але Валентин був певен, що інстинкт його не

підводить. Хоч природа прирекла його на німоту, зате наділила надзвичайною чутливістю. Набравшись сміливості, він записав у блокнот останні висновки свого розслідування, увійшов до кімнати і поклав оту писанину на вчительський стіл.

Прочитавши, пані Жаруська зводить голову, щоб уважно глянути на нього. Валентин стинає плечима, ладен вислухати нотацію. Але не він є причиною вчительчиного суворого погляду.

— Ти добре вчинив, що повідомив мені про це. Я скажу колегам. Цього вечора не гайся, повертаючись додому. Якщо хочеш, я зателефоную твоїй мамі, щоб вона тебе зустріла.

Валентин покрутив головою.

— Як хочеш, але будь обережний. Якщо помітиш когось із цих людей, одразу ж скажи мені. Тепер можеш сидати, — додала вона, повертаючи блокнот. — Незабаром пролунає дзвоник.

Інстинкт його не підвів; це буде не такий шкільний день, як завжди.

*

У коледжі за чотири вулиці звідси Ліля сидить за партою і крутить у пальцях покусаного олівця, розглядаючи малюнки на стінах класної кімнати. Шибки, що побіліли від куряви, яку прибило дощем, іще цілі. Просто диво, адже в цьому кварталі лишилося не так багато будинків з уцілілими шибками. Директор запевняв, що школи — надійні

місця, адже варвари, які бомбують цивільні оселі, не воюють зі школярами. Ліля не сумнівається, що директор вигадує, аби заспокоїти їх. На сході варвари обстріляли пологовий будинок, а в Мар'їнці снаряд пробив стіну дитсадка на першому поверсі й вибухнув у залі для ігор. Добре, що це сталося під час сніданку і їдальня була на третьому поверсі. Нікого не вбило, але поранених було багато. Як пояснити чотирирічній дитині, що люди, які сиділи в окопі за десяток кілометрів звідси, навмисне цілилися в них? Директор брехав, школи не вівтарі. Лілин погляд стрибає від столу до столу, немов той горобець, що не може злетіти. Урешті зупиняється на потилиці Степана, що сидить у третьому ряду. Щось зворушливе є в цьому хлопцеві. Інші вештаються гуртом по коридорах, граючи м'язами; а його довготелеса постать другорічника, що старший за них на рік, рухається так недбало, аж їй це видається елегантним. Від його присутності Ліля пізнає нове почуття, це якийсь вузол, що утворюється в горлі, коли вона наближається до нього; та найдужче бентежить, що він так уважно її слухає, наче кожне слово має значення. Наприкінці дня буває, що він мовчки іде поруч із нею, коли вони вертаються зі школи, й Ліля, хоч і пишається власною сміливістю, все ж таки зізнається собі, що його присутність її заспокоює.

Справжня їхня зустріч сталася увечері: Степан підійшов, коли вона виходила з коледжу.

- Ідеш додому? — запитав він.
- Ні, спершу заберу братика.
- Провести тебе?